

Fra Hammurabis lov til strukturudvalget for domstolene – foreløbige tanker om kunstig intelligens og specialdomstole

Temanummer: AI og demokrati

Denne artikel belyser spørgsmålet om regulering af kunstig intelligens og andre avancerede teknologier ud fra princippet om ansvarsplacering for skadevoldende adfærd. Artiklen sporer dette princip tilbage til Hammurabis ældgamle lovsamling og viser, hvorfor det kan være svært at opretholde i dag, hvor både avancerede teknologier og komplekse organisationsformer står i vejen for rent juridiske vurderinger og kalder på emnemæssig ekspertise. Det rejser spørgsmålet, om ikke der er behov for en specialdomstol for kunstig intelligens, og artiklen peger på, at der med strukturudvalget for domstolenes igangværende arbejde er en gylden mulighed for at overveje netop det spørgsmål. På den baggrund kalder forfatterne på tværfaglig debat om, hvordan vi bedst ruster domstolene til at kunne placere ansvar for både kunstig intelligens' og andre teknologiers fejltrin.

1. Udfordringen

Draghirapporten og EU-Kommissionens nyligt lancerede digitale omnibus har kastet benzin på den i forvejen brændende debat om de negative effekter af de senere års lavine af komplicerede og bureaukratiske regler på det digitale område (Den Europæiske Union, 2025; Europa-Parlamentet og Rådet, 2025). Det er da også uomtvisteligt, at det meste af EU's regulering på det digitale område er udformet som såkaldt complianceregelning, hvor proceskrav og dokumentationskrav er meget byrdefulde for erhvervslivet (Udsen, 2022).

I denne artikel peges på, at den tunge reguleringsmæssige tilgang kan skyldes, at vi som samfund er nødt til – men har svært ved – at håndtere en underliggende, vedvarende udfordring, som avancerede teknologier og komplekse organisationsformer stiller vores samfund overfor. Kombinationen af mange forskellige former for digitale processer og komplekse virksomhedskonstruktioner udfordrer nemlig helt fundamentale samfundsbehov: behovet for at sikre forsvarlig adfærd og effektive sanktioner, hvis digitale løsninger volder skade.

Dette behov ses allerede i en af de ældste lovsamlinger i verden: Hammurabis lov (Harper, 1904). I en oversat version står der i det, som vi i dag ville kalde Hammurabis lov § 228:

Hvis en bygmester bygger et hus til nogen, men ikke bygger det ordentligt, og det hus, som han byggede, falder sammen og dræber dets ejer, da skal denne bygmester selv lide døden.¹

**HANNE MARIE
MOTZFELDT**

Ph.d., professor i
Retsvidenskab,
afdelingsleder for Jura,
Ilisimatusarfik
(Grønlands Universitet),
hmm@uni.gl

FREDERIK WAAGE

Dr.jur., professor i
forfatningsret,
Det Juridiske Fakultet,
Syddansk Universitet,
fwa@sam.sdu.dk

Reglen følges ikke af forklarende bemærkninger. Den afspejler dog et behov, der eksisterede allerede dengang: Bygherrer i enhver afskygning skulle opføre sig forsvarligt og levere sikre og solide produkter.

Det synes indlysende, at de brutale øje for øje-konsekvenser af sjuskeri skulle have en præventiv effekt. Der er dog også et mere dystert element: Konge- og senere statsmagter har historisk hentet en del af deres berettigelse ved at håndtere det menneskelige behov for bod fra og hævn over dem, der forvolder skade på andre. At oplevelsen af, at statsmagtens love sikrede effektiv bod og hævn, var central allerede i babylonsk tid, fremgår af, at reglen om bygmesteren uddybes i de efterfølgende bestemmelser. Her fremgår det bl.a., at bygmesterens søn skal dø, hvis det sjuskede byggeri dræber ejerens søn, og at bygmesteren skal betale for skadede slaver og andre ejendele samt genopbygge huset for egne midler.

Uanset hvilket syn man måtte have på primitive menneskelige instinkter om bod, hævn og straf, er de en realitet. Derfor kommer man næppe udenom, at befolkningernes retsfølelse også i dag forudsætter, at sjuskede bygherrer skal betale erstatning, når de forvolder skade, ligesom de i alvorligere tilfælde skal påføres vores fælles misbilligelse gennem straf.

Med udgangspunkt i princippet om, at bygherren skal stilles til ansvar, afviger vores argumentation fra de senere års retspolitiske tilgange til regulering af digitale samfund. Vi drøfter således ikke, hvordan beskyttelse af vores aktuelle styreformer, demokratiske værdier og diverse etiske standarder skal vægtes overfor behovet for innovation. I stedet tages udgangspunkt i, at kompensation til skadelidte og straf til (meget) sjuskede bygmestre er helt grundlæggende samfundsmæssige behov, som statsmagterne skal varetage for at sikre sig legitimitet og dermed etablere en vis samfundsstabilitet. Samtidig inviterer vi til, at andre forskningsdiscipliner end den retsvidenskabelige involverer sig i debatten om, hvordan vi sikrer et effektivt domstolssystem, der kan placere ansvar, når kunstig intelligens laver fejl og volder skade.

2. Den private sektor

En regel i en babylonsk konges lovsamling fra mere end 1700 år før Kristus tager naturligvis ikke højde for kunstig intelligens eller nutidens globale økonomi. Som angivet indledningsvis, har behovet for, at statsmagten sikrer forsvarlig adfærd og sætter bod og straf i system dog næppe ændret sig, siden Hammurabis lovsøjle blev hugget.

I 2019 reagerede EU-Kommissionen på behovet for at få etableret nutidige erstatningsregler, der er tilpasset de digitale teknologier. Kommissionen nedsatte en ekspertgruppe, der skulle undersøge ansvarsspørgsmål, når bl.a. kunstig intelligens forvolder skade.² Det helt fundamentale problem, som ekspertgruppen skulle beskæftige sig med, var, hvordan vi som samfund skal håndtere, at algoritmer overtager en række funktioner fra mennesker eller

styrer fysiske genstande, og dermed kan forvolde skade på mennesker og formuegoder.

I ekspertgruppens rapport fra 2019 pegede gruppen på en række forhold, der udfordrer placering af ansvar for (fejl-)anvendelse af kunstig intelligens i nutidens samfund. Særligt fremhævede gruppen kompleksiteten, uigennemsigtigheden, lukketheden, teknologiens tilpasningsmuligheder og den til tider forbundne autonomi, datadrevne natur, uforudsigeligheden samt sårbarheden overfor manipulation og andre cybertrusler.

Det fremgår også tydeligt af rapporten, at gruppen ikke kun så teknologiens karakteristika og brede anvendelsesmuligheder som en udfordring. Rapporten peger også på de komplekse samarbejdskonstruktioner i techindustrien, hvor dataindsamling- og anvendelse, udvikling og videreudvikling sker i uoverskuelige kæder af leverandører og underleverandører. Med andre ord er det næsten umuligt at identificere, hvor en mangel stammer fra, eller forfølge de økonomiske gevinster ved at bringe sjusk på markedet i de vidtforgrene netværk af virksomhedsejere.

En af de mange følgevirkninger af ovenstående er, fremhævede ekspertgruppen, at det er vanskeligt for domstolene at gennemskue, *hvorfor* en teknologi har fejlfperformet, *hvilken* aktør i nutidens komplekse samarbejdskonstruktioner der har 'sjusket', og *hvordan (om)* dette i sidste ende har ført til en skade. Det er simpelthen vanskeligt for jurister at udrede, hvorfor en teknologisk fejl opstod og udpege, hvilken af de mange bygherrer der forårsagede, at det digitale hus faldt sammen og dræbte dets beboere.

Ekspertgruppens arbejde førte aldrig til vedtagelse af generel lovgivning om ansvarsforhold, der kunne træde til, hvor specielle regler eller kontrakter ikke slår til. Under ophedet debat og paroler som menneskecentreret digitalisering, grundrettigheder, 'human-in-the-loop', forklarlighed og gennemsigtighed fik vi i stedet forordningen om kunstig intelligens, der i folkemunde kaldes AI Act (Europa-Parlamentet og Rådet, 2024).

AI Act indeholder 113 artikler og en række bilag, som skal suppleres med tusinder siders detaljerede standarder. Det vides endnu ikke, om denne overvældende mængde tekst vil formå at tilfredsstille det grundlæggende behov for forsvarlig adfærd, når chaufføren, fysioterapeuten og agronomen erstattes med algoritmer – og slet ikke om retfærdighedsbehovet kan tilfredsstilles, når passagerer, patienter eller husdyrbesætninger dør som konsekvens af mangelfuld kunstig intelligens.

Hvad der derimod vides, er, at kritiske stemmer har presset på for at udsætte reglernes fulde ikrafttræden, ligesom der samtidig med EU's digitale omnibus er fremsat ændringsforslag, der skal forenkle reglerne og åbne for øget innovation (Europa-Parlamentet og Rådet, 2025).

Det synes således, at statsmagterne enten må svigte, hvad der kan betragtes som et obligatorisk opdrag for at bevare deres legitimitet, eller er nødt til at opstille innovationsbegrænsende og byrdefulde regler. Spørgsmålet er, om der er en alternativ måde at håndtere, at nutidens bygmestre er skjult bag fjerne virksomhedskonstruktioner, mens deres kuglerammer er skiftet ud med kunstig intelligens, der f.eks. (fejl-)beregner tværbjælkers styrke?

Inden justeringer af domstolssystemet drøftes som muligt alternativ til de komplekse reguleringer, kastes et blik på digitaliseringen af den offentlige forvaltning for at indkredse, om et sådant alternativ også er relevant her.

3. Den digitale forvaltning

Hvis man er fristet til at tænke, at ansvarsproblematikker forbundet til avancerede teknologier, herunder kunstig intelligens, kun hører til i den private sektor, så tager man fejl.

De færreste vil være uenige i, at med offentlig magt skal følge ansvar. At den, der tildeles magt over andre mennesker, skal kunne stilles til ansvar for udøvelsen af magten, er da også dybt forankret i vores retssystem. Det gælder ikke kun for ministre i store skandalesager. De biologer, der laver vurderinger af vores farvandes miljøtilstand, skal også leve op til de faglige standarder indenfor deres profession. Det gælder også for andre professioner i den offentlige forvaltning: sundhedspersonale, socialfaglige medarbejdere, økonomer og jurister. Alle skal leve op til professionsstandarderne, når de arbejder som offentligt ansatte (Finansministeriet, 2015).

Laver embedsmænd grove eller gentagne fejl i deres arbejde, er de, hvad jurister vil kalde hjemfaldne til straf. Det står nemlig klart og eftertrykkeligt i den danske straffelovs § 157, stk. 1, at:

”når nogen, som virker i offentlig tjeneste eller hverv, gør sig skyldig i grov eller oftere gentagen forsømmelse eller skødesløshed i tjenestens eller hvervets udførelse eller i overholdelsen af de pligter, som tjenesten eller hvervet medfører, straffes den pågældende med bøde eller fængsel indtil 4 måneder” (Straffeloven, 2025)

Det kan naturligvis lyde en smule hårdt, at en biolog i Miljøstyrelsen ligefrem risikerer at komme bag tremmer for en regnefejl på kvælstofudledning eller for at have fortolket vandprøver forkert. For at forstå denne lidt brutale regel, er man imidlertid nødt til at træde et skridt tilbage og huske, at kontrol med offentlige myndigheder hviler på en ubekvem historisk erfaring: For at sikre magts legitimitet og hindre dens forfald, skal den sættes under kontrol. En pænere måde at udtrykke det samme på er, at befolkningen skal kunne have tillid til den offentlige forvaltning. Derfor har vi etableret en ordning, hvor domstolene skal holde den udøvende magt (forvaltningen) i skak, herunder kunne stille embedsmænd til ansvar for sjuskeri.

Spørgsmålet er imidlertid, hvordan det skal håndteres, når fejlvurderinger eller forkert anvendelse af lovgivningen fremadrettet skyldes kunstig intelligens. Uklare ansvars konstruktioner har nemlig allerede vist sig som et problem i den digitaliserede offentlige forvaltning. Et eksempel er, at vi i Danmark har brugt milliarder af kroner og mere end syv år på det, der burde være en simpel øvelse: at lokalisere en bygmester, som vi i overført betydning, naturligvis, kan hugge hovedet af for den såkaldte EFI-skandale.

EFI-skandalens baggrund var de danske skattemyndigheders udvikling af et system til at understøtte og til dels automatisere inddrivelsen af gæld til det offentlige (se også Skatteministeriet, 2015; Hansen, 2011).³ Systemet blev kaldt EFI (den forkortede betegnelse for Et Fælles Inddrivelsessystem). Udviklingen blev sat i gang i 2006, men da systemet blev taget i brug i 2013, viste det sig både at være udokumenteret og føre til ulovlig inddrivelse af gæld. Systemet blev derfor lukket ned, udgifterne til udvikling gik tabt, og der gik mange år, før administrationen af inddrivelsesområdet blev blot nogenlunde velfungerende igen (Skatteministeriet, 2015).⁴

I 2017 fik Undersøgelseskommisionen for Skat til opdrag at:

”undersøge og redegøre for digitaliseringen af inddrivelsesforvaltningen, herunder navnlig inddrivelsessystemet EFI” og ”foretage retlige vurderinger til belysning af, om der foreligger grundlag for, at det offentlige søger nogen draget til ansvar” (Justitsministeriet, 2017)

At sådan ansvarsplacering i det offentlige ikke ligefrem er en let øvelse, illustreres af, at kommissionen i årevis har gennemført en lang række afhøringer og gennemgået enorme mængder materiale. Først i 2025 kunne den varsle om en rapport på ikke mindre end 85 kapitler, der vil udkomme i 2026 (Undersøgelseskommisionen om skat, 2025).

Idet offentlige digitaliseringsskandaler, enorme budgetoverskridelser og uklare ansvarsforhold ikke synes at være sluttet med EFI i 2014, kan man spørge, om al den erfaring, der nu er opbygget i skattekommisionen ikke med fordel kunne overføres og bevares i en anden og mere permanent konstruktion? Og kunne denne konstruktion både holde offentlige og private digitale bygherrer til ansvar?

4. Debat om en eller flere specialdomstole?

Som det er antydnet ovenfor, mangler vi at tage en bred og velfunderet demokratisk debat om, hvordan vi vil håndtere den vedvarende udfordring af mulighederne for ansvarspålæggelse i en verden af avancerede teknologier og komplekse organisationsformer. Her sigtes ikke til omfattende og komplicerede compliance- og produktkrav. Der sigtes derimod til, hvordan vi vil sikre ’retfærdighed’, når anvendelse af kunstig intelligens fører til, at bygninger billedligt såvel som bogstaveligt styrter sammen om ørene på os.

At vi ikke har taget lige netop denne debat, selvom der har været omfattende debat om de etiske og samfundsmæssige konsekvenser af kunstig intelligens, skyldes formentlig, at mange ikke-jurister går med den fejlagtige opfattelse, at organer som Datatilsynet, Folketingets Ombudsmand og domstolene allerede kan føre effektiv kontrol, når og hvis kunstig intelligens fejlfperformer. Derfor behøver vi ikke foretage os noget aktivt for at sikre befolkningernes grundlæggende behov for, at sjuskede digitale skadevoldere kan pålægges bod og straf.

Som det er antydnet i de forrige afsnit, er dette dog langt fra tilfældet. Især domstolskontrollen kan blive udfordret, når der rejses sager om skadevoldende kunstig intelligens. En af grundene er, at dommere er jurister.

Jurister er en profession, der er særdeles kapable til at identificere, fortolke og udfylde de regler, der er relevante for det faktum, som de bliver præsenteret for. Jurister tyer derimod typisk til bevisregler eller til sagkyndige, hvis det er nødvendigt at udrede eller forklare det faktum, der skal lægges til grund.

Med andre ord vil klassiske jurister enten have behov for komplekse compliance- og dokumentationsregler, *eller* de vil have behov for andre professioner, der har indsigt i og forståelse for kunstig intelligens som teknologi og de forretningsmæssige samarbejdskonstruktioner, som kunstig intelligens udvikles, vedligeholdes, bringes på markedet og tages i anvendelse indenfor.

At invitere teknologisk og forretningsmæssigt sagkyndige ind i domstolenes hellige haller forudsætter dog, at andre professioner engagerer sig i en bredere offentlige debat herom. Det skyldes ikke mindst, at der hersker en udbredt konservatisme, når det drejer sig om vores domstolssystem. Generalistprincippet, der foreskriver, at dommere skal mestre alle retsområder på én gang, står stærkt i den retsvidenskabelige og retspolitiske diskurs. Det vil ikke spille en rolle i den forbindelse, at juridiske generalister ikke har indsigt i hverken techbranchen eller kunstig intelligens, og prøvelse derfor må ske på baggrund af det faktum, som sagsparterne forelægger.⁵

Det synes dog højaktuelt – om ikke ligefrem akut – at få indledt en debat om datalogisk sagkyndige domstole. I foråret 2025 blev der nedsat et såkaldt strukturudvalg for domstolene, der havde sættemøde tirsdag den 29. april 2025 (Domstolsstyrelsen, 2025). Kommissoriet indleder ganske lovende, at det er afgørende:

”at domstolene er fagligt bæredygtige, smidige og effektive, og at opgaveløsningen tilpasses i takt med samfundsudviklingen, herunder den stigende digitalisering, samt at ressourcerne udnyttes bedst muligt – både hvad angår personaleressourcer og retssalskapacitet. Dette skal sikre, at domstolene har en høj faglig kvalitet, er tidssvarende og imødekommer brugernes behov, så der er lige og værdig adgang til ret og retfærdighed [...] Hvis domstolene fortsat skal være fremtidssikrede og fastholde borgernes høje tillid, er der behov for at overveje domstolenes organisation, struktur og opgavetilrettelæggelse. Med aftalen om domstolenes økonomi

for 2024-2027 blev det besluttet at igangsætte et udvalgsarbejde i fler-årsaftaleperioden, der bl.a. skal belyse og kvalificere mere strukturelle spørgsmål om f.eks. retskredsstruktur og specialisering af domstolene.”

Går man videre til præciseringen af de tematikker, der skal drøftes af udvalget, er en yderligere passage, der peger i retning af, at udvalget kan forholde sig til den udfordring, som selv EU's lovgivningsmaskine måtte give tabt overfor: Ansvarsforhold, når kunstig intelligens fejlfperformer. Under et punkt om specialisering og samling af opgaver ved domstolene er det nemlig angivet, at udvalget skal se på: *”specialiseret opgaveløsning blandt byretterne og dommerne, herunder f.eks. [...] ved specialdomstole samt ved brugen af sagkyndige dommere.”*

Det er derfor nu, at forskere og samfundsdebattører bør engagere sig i, hvordan vores domstole skal håndtere, at kunstig intelligens vil påvirke eller overtage et stigende antal professionelle vurderinger, styre fysiske genstande og forme processer og beslutninger.

Hvis man vil argumentere for, at en specialdomstol er den rette måde at håndtere ansvarsforhold, når kunstig intelligens fejlfperformer, står man ikke helt bar bund. Danmark har nemlig allerede en specialdomstol, der blev etableret i forrige århundrede i en tid, hvor der var åbenhed for nye tanker som følge af den generelle reformbølge efter 1849-Grundloven. Denne specialdomstol er Sø- og Handelsretten.

Sø- og Handelsretten blev etableret 1. januar 1862, fordi handel og søfart havde stor økonomisk betydning, og sagerne blev stadig mere organisatorisk og teknisk komplicerede. Ideen med etableringen var, at sagerne skulle håndteres under medvirken af dommere med særlig sagkundskab inden for handel og søfart. Hensigten var, at økonomisk og teknisk komplekse tvister kunne afgøres mere kvalificeret end ved de almindelige domstole. Modellen kombinerede derfor en juridisk uddannet formand med sagkyndige lægmedlemmer fra erhvervslivet.

Sø- og Handelsretten har gennem årene udviklet sig fra at være en snævert afgrænset specialdomstol til i dag at være en landsdækkende 1.-instansdomstol med en bred portefølje af sager, der er komplekse både i erhvervsmæssig og teknisk henseende. Retten er bl.a. blevet tillagt enekompetence i sager om EU-varemærker og design, herunder tilknyttede midlertidige forbud og påbud med virkning i hele EU, se retsplejelovens § 225, stk. 1, jf. kapitel 40.⁶ Hertil kommer en række sagstyper, der som udgangspunkt kan anlægges ved Sø- og Handelsretten, såsom internationale erhvervstvister, immaterialretlige sager, konkurrenceretlige sager samt sager med Forbrugerombudsmanden som part, hvor markedsførings-, betalings- eller finansiell regulering har væsentlig betydning, se hertil retsplejelovens § 225, stk. 2-3. Endelig kan visse principielle sager henvises til retten efter anmodning, navnlig hvor særlig fagkundskab er påkrævet, jf. retsplejelovens § 227.

Som det fremgår, er mangfoldigheden slående, men der er en gennemgående fællesnævner. Sø- og Handelsrettens opgaveportefølje afspejler et bevidst valg hos lovgiver om at samle sager, hvor faktum ofte er komplekst, reguleringen specialiseret, og hvor der er behov for indsigt i og forståelse for tekniske, økonomiske eller markedsmæssige forhold.

Samtidig har Sø- og Handelsretten kompetence til at træffe midlertidige afgørelser om forbud og påbud netop i de sagstyper, hvor retten også har kompetence til hovedsagen, jf. retsplejelovens kapitel 40, jf. §§ 412 og 417. Erfaringen med sådanne indgreb – også med landsdækkende virkning – giver retten et procesretligt redskab, som de almindelige domstole kun i begrænset omfang besidder. Erfaring med udøvelse af denne kompetence kan vise sig uundværlig i tilfælde, hvor der skal ageres hurtigt i tilfælde af, at kunstig intelligens viser sig at volde økonomiske eller fysiske skader.

Opsummerende indikerer Sø- og Handelsrettens eksisterende sagsportefølje tydeligt, at retten er særlig egnet til at håndtere fremtidens sager om kunstig intelligens i den private sektor.

Det er mere tvivlsomt, om Sø- og Handelsretten vil være det rette forum i sager, der drejer sig om den offentlige forvaltnings udvikling og anvendelse af kunstig intelligens (og andre teknologier).

Derfor kan det være relevant at diskutere retslige alternativer for den offentlige forvaltning, dvs. om f.eks. Skattekommissionens oparbejdede ekspertise bør rykkes til andre fora end Sø- og Handelsretten.

En mulighed er styrkelse af Folketingets Ombudsmand, der ligesom domstolene er grundlovsfæstet og i modsætning til de mange klagenævn, der er en del af den offentlige forvaltning, hører under Folketinget. En yderligere mulighed er Rigsrevisionen. En tredje mulighed er at koble spørgsmålet på den allerede verserende debat om fordele og ulemper ved oprettelse af forvaltningsdomstole i Danmark (Waage, 2024).

Debatten om forvaltningsdomstole har hidtil været knyttet til komplicerede skattesager og sager på socialområdet, hvor der bl.a. fra politisk hold har været en oplevelse af, at retssikkerheden haltede, og den administrative prøvelse ikke var velfungerende. Det er dog muligt at udvide debatten til spørgsmålet om kontrol med den digitale forvaltning. Idet et af de bærende hensyn bag forvaltningsdomstole er specialisering, er der nemlig for så vidt sammenfald med den ovenfor beskrevne model om at udvide Sø- og Handelsrettens sagkyndige kompetence med sagkyndige med teknologi-indsigt.

I sager mod det offentlige, hvor avancerede teknologier, automatiserede afgørelsesgrundlag og afgørelser og komplekse datagrundlag skal bedømmes, er der naturligvis behov for dyb indsigt i de retlige rammer for og organiseringen af den offentlige forvaltning. Dette kan tale for forvaltningsdomstole med teknisk indsigt fremfor Sø- og Handelsrettens forretnings- og markedsmæssige

indsigt. Omvendt udvikles langt størstedelen af det offentlige digitale løsninger af private virksomheder. Der kan derfor også argumenteres for, at Sø- og Handelsretten med en yderligere styrkelse af teknologiforståelsen hurtigere vil kunne styrke den reelle domstolskontrol og dermed retssikkerheden i teknologitunge sager. Det kan især opnås ved systematisk at inddrage erfaringer fra sager om opsættende virkning, så det bliver muligt at standse anvendelse af skadevoldende teknologier, mens retssagerne kører.

Under alle omstændigheder står det klart, at tiden at inde til, at også andre forskningsdiscipliner end den retsvidenskabelige bidrager til at starte og kvalificere en samfundsdebat om, hvordan vi ruster vores prøvelsessystem – især domstolssystemet – til fremtidens retssager om placering af ansvar for både kunstig intelligens' og andre teknologiers fejltrin.

Noter

1. Vores oversættelse fra engelsk; den engelske oversættelse er tilgængelig via <https://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>, senest tilgået 15. december 2025.
2. The Expert Group on Liability and New Technologies – New Technologies Formation, European Union, 2019. Gruppen offentliggjorde rapporten Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies, der er tilgængelig via https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2020/01-09/AI-report_EN.pdf, senest tilgået 15. december 2025. Det oplyses for god ordens skyld, at en af forfatterne til nærværende artikel var blandt de udpegede eksperter.
3. Tilrådt af Finansudvalget i aktstykke nr. 151 af 1. juni 2006.
4. Om de efterfølgende udfordringer kan der – udover Rigsrevisionens årlige beretninger – henvises til Rigsrevisionen, Beretning nr. 5/2014 om SKATs systemmodernisering, Beretning nr. 19/2018 om indsatsen for at opkræve og inddrive politibøder og -krav, Beretning nr. 22/2018 om udvikling af det nye inddrivelsessystem (PSRM) og tilslutning af fordringshavere og Beretning nr. 4/2025 om Skatteministeriets indsats for at hindre, at virksomheder går konkurs med gæld til staten (2025).
5. Om den historiske baggrund for generalistprincippet ved domstolene, se Waage (2017).
6. Se lovbekendtgørelse nr. 1298 af 7. november 2025, retsplejeloven, som senest ændret med lov nr. 735 af 20. juni 2025 om ændring af straffeloven og retsplejeloven (Kriminalisering af stealthing).

Referencer

Den Europæiske Union (2025). Fremtiden for den Europæiske konkurrenceevne, tilgængelig via https://commission.europa.eu/topics/competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059, senest tilgået 15. december 2025.

Domstolsstyrelsen (2025). Kommissorium for strukturudvalg for domstolene, tilgængelig via https://www.domstol.dk/media/3wlf0qjz/kommissorium-for-strukturudvalg-for-domstolene_april-2025.pdf, senest tilgået 15. december 2025.

Europa-Parlamentets og Rådet (2024). Forordning (EU) 2024/1689 af 13. juni 2024 om harmoniserede regler for kunstig intelligens og om ændring af forordning (EF) nr. 300/2008, (EU) nr. 167/2013, (EU) nr. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 og (EU) 2019/2144 samt direktiv 2014/90/EU, (EU) 2016/797 og (EU) 2020/1828 (forordningen om kunstig intelligens), tilgængelig via <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>

- DA/ALL/?uri=CELEX:32024R1689, senest tilgået 13. januar 2026.
- Europa-Parlamentet og Rådet (2025). COM(2025) 837 final, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulations (EU) 2016/679, (EU) 2018/1724, (EU) 2018/1725, (EU) 2023/2854 and Directives 2002/58/EC, (EU) 2022/2555 and (EU) 2022/2557 as regards the simplification of the digital legislative framework, and repealing Regulations (EU) 2018/1807, (EU) 2019/1150, (EU) 2022/868, and Directive (EU) 2019/1024 (Digital Omnibus), tilgængelig via <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025PC0837>, senest tilgået 13. januar 2026.
- Finansministeriet (2015). *Syv centrale pligter for embedsmænd i centraladministrationen - Kodex VII*, s. 30-32, tilgængelig via <https://medst.dk/viden-og-vaerktoejer/regler-og-rammer/retningslinjer-for-embedsmaend/kodex-vii-de-syv-centrale-pligter/>, senest tilgået 15. december 2025.
- Hansen, S.N. (2011). Implementering af systemmoderniseringen. *Skatterevisoren*, 3, 24-25.
- Harper, R.F. (1904). *The Code of Hammurabi King of Babylon about 2250 B.C.* University of Chicago Press.
- Justitsministeriet (2017). Justitsministeriets kommissorium af 3. juli 2017 for en undersøgelseskommission om SKAT, tilgængelig via <https://kommissionenomskat.dk/kommissorium/justitsministeriets-kommissorium-af-3-juli-2017-for-en-undersogelseskommission-om-skat>, senest tilgået 15. december 2025.
- Straffeloven (2025). Lovbekendtgørelse nr. 1294 af 7. november 2025, tilgængelig via <https://www.lovtidende.dk/documents?dt=30&t=straffeloven>, senest tilgået 13. januar 2026.
- Skatteministeriet (2015). SKATs redegørelse om Et Fælles Inddrivelsessystem, tilgængelig via <https://skm.dk/media/Skatteministeriet/Dokumenter/PDF%27er/redegoerelsen-om-et-faelles-inddrivelsessystem.pdf>, senest tilgået 15. december 2025.
- Udsen, H. (2022). *Complianceret: Complianceregulering som selvstændig disciplin*. I C. Risvig Hamer, M. Andhov, E. Bertelsen & R. Caranta (red.), *Into the Northern Light: in memory of Steen Treumer* (s. 563-584). Ex Tuto Publishing.
- Undersøgelseskommissionen om Skat (2025). Undersøgelseskommissionen om Skats orientering af juni 2025, tilgængelig via <https://kommissionenomskat.dk/nyheder/orientering-nr-34-juni-2025.3573.html>, senest tilgået 15. december 2025.
- Waage, F. (2017). *Det offentlige som procespart: Forvaltningsrettens virkning i civilprocessen*. Karnov Group.
- Waage, F. (2024). Poul Andersens forvaltningsdomstole. I R. G. Nielsen (red.), *Poul Andersen, forvaltningsretten og retsvidenskaben: 100-året for en disputats* (s. 79-100). Djøf Forlag.